

הנחש והתנין

מאת : עזרא מרום

בפרשתנו בפרק ז נהפך מטה אהרן לתנין ואילו בפרשה הקודמת-שמות בפרק ד - מטה משה הופך לנחש. שני מופתים נעשו במטה, יש ביניהם קווי דמיון רבים אך הם גם שונים זה מזה: בפרשת שמות משה משליך את המטה והוא נהפך לנחש. המופת נעשה לעיני כל ישראל. לעומת זאת בפרשתנו –וארא- מטה אהרן הופך לתנין לעיני פרעה וחרטומיו. להלן נעסוק בשאלה מה מטרת המופתים הנ"ל ומה משמעות ההבדל ביניהם? המופת הראשון שנעשה ע"י משה מיועד לעם ישראל. הנחש שבראשיתו היה זקוף(לפי המדרש) התקלל שיהא מושפל "על גחונך תלך ועפר תאכל". יש בכך ביטוי למצבם של ישראל שנהפכו מאנשים בני חורין זקופי קומה לעבדים מושפלים כעפר הארץ (שאותו אוכל הנחש) ומושלכים לארץ כנחש.

כדי לשרוד, עם ישראל צריך להתפתל כנחש ולהתחבא בחורים ובסדקים מפני אויביו ומבקשי נפשו. הישועה תבוא לישראל ברגע שההשפלה תגיע לשיאה. ביטוי לכך בעובדה שהמטה נהפך לנחש רק כאשר משה שלח ידו ואחז בזנבו הנחש נהפך שוב למטה. כך גם עם ישראל ישוב להיות לראש ולא לזנב...אז ישוב הנחש הזוחל על גחונו להיות זקוף קומה ויחזור למצב שהיה בקדמותו. תפקידו של משה להחזיר את הגאווה הלאומית לישראל ולהשיב את האימון העצמי שלהם, להעמידם על הרגליים כמו מטה. על המילים "ויהי לנחש" מפרש רש"י בשם המדרש שהקב"ה רמז למשה שסיפר לשון הרע על ישראל באומרו לא יאמינו לי ובזה נהג משה כנחש שדבר לשון הרע. (שמות ד, 3)

שונה הוא המופת של אהרן בו נהפך המטה לתנין. המופת מופנה למצרים כדי להראות להם את עוצמתו של התנין בניגוד למופת של משה שהיה מופנה לישראל והודגשה בו שפלותו של הנחש. התנין מסמל את פרעה כפי שנאמר בהפטרת השבוע בנבואת יחזקאל הנביא שמתאר אותו " כתנין הגדול השוכן בתוך היאור" (כט,3): " כה אמר ד' הנני עליך פרעה התנין הגדול הרובץ בתוך היאור אשר אומר לי יאורי ואני עשיתיו". במופת זה רוצה אהרן להראות לפרעה כי התנין הגדול אינו אלא מטה יבש אשר רק דבר ד' נותן לו את כוחו ועוצמתו. אהרן יודע שכל זמן שהמצרים מייחסים לעצמם כח הם מורדים בקב"ה ולכן יש שלב שני למופת שבו בולע התנין של עם ישראל את התנין של המצרים. בזה יש מסר גדול לפרעה : אתה התנין הגדול אינך אלא מטה בידי כמאמר הנביא ישעיהו: "אתה שבט אפי ומטה זעמי" (י,5).

אפשר להסביר את התאמת הנחש לישראל והתנין לפרעה בהסבר נוסף: הנחש הוא אויבו של האדם ("הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב") ואילו התנין הוא אויבו של ד'. בתנ"ך אנו מוצאים את התנין כאויב הקב"ה למשל בתהילים ע"ד 13: "שיברת ראשי תנינים על המים". המיתולוגיה היוונית האמינה בכוחם הבלתי מוגבל של התנינים. כנגד אמונה זו בא האות של הפיכת התנין למטה. לעומת זאת הנחש הוא אויב האדם" ואיבה אשית בינך לבין האישה" (בראשית ג,15) הנחש הוא יצר הרע ומייצג את הפיתוי למעשים רעים ודבור לשון הרע.

בפרשה זו מוצגות תכונותיהם של משה ואהרן כמנוגדות והפוכות לאופיים. משה רבנו שמידתו מידת הדין הקשה כועס על עם ישראל ואומר להם: "שמעו נא המורים", הופך את המטה לנחש רך וגמיש. לעומתו אהרן הכהן שתכונתו "אוהב שלום ורודף שלום" הופך את המטה לתנין מאיים ותוקף. המסר והלקח הנלמד מהנחש והתנין הוא העיקרון שלא האדם גואל ומושיע בכוחו ולא האדם מעניש את המצרים. הקב"ה שברא את כל היצורים כולל הנחש והתנין וכולל את המטות משתמש במשה ואהרן כשליחיו, הוא שנותן לתנין המצרי את כוחו והוא שמשפיל את הנחש הזקוף. מסר נוסף: האלוקים שולט בטבע ובאפשרותו של הקב"ה לשנות את הטבע, להפוך את היוצרות באופן שמשה יהיה רך וגמיש ואהרן יהיה מאיים ותוקף בניגוד לאופיים ולתכונותיהם. בחסידות מוסבר שההשקפה המצרית היתה שאין לקב"ה שום השפעה והשגחה על העולם לאחר שברא אותו, ומכאן ואילך הוא נשלט ע"י כוחות הטבע. לכן באו המכות וניסי המטות שהפכו לנחש ולתנין להראות שהקב"ה שולט בטבע ומשגיח עליו בכל עת כדי להדגיש את המסרים: "מי כמוכה באלים ד' " ואין עוד מלבדו" !.